

An Analysis and Comparison of Vowel Changes Between The Turkish Language and The Turkmen Dialect in Aydın Aslan's *National Feelings* Poems

Safaa Sedeeq Mahmood

Department of Turkish Language, Kirkuk Education Directorate-Open Educational College-
Language, Kirkuk, Iraq

Received:19/10/2024

Accepted:15/03/2025

Corresponding author:
safakilic73@gmail.com

Doi:
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2025.0.52.0223>

Abstract

This research is an analysis and comparison of vowel changes between the Turkish language and the Turkmen dialect in Aydın Aslan's poems *National Feelings*. The reason for choosing this topic is to study the exact written and spoken Turkmen dialect, and comparing it to the Turkish language and delving into it to uncover many of its hidden trends. It also aims to better express the poet in the Turkmen literature and introduce him to the audience. Since the Turkmen poetry touches on reality and its vocabulary is renewed according to its development, and has a history replete with authenticity, we approach poetry and qoriyat as a means of communicating ideas, advice and guidance.

In this research, the introduction provides a brief overview of the Turkmen literature, as well as information on its branches. It also reveals the poet's birthplace, as he grew up and studied in Kirkuk. Then, the study of phonetics is explained, its characteristics are highlighted and linked to the letters of the Turkmen dialect, and compared with examples to the Turkish language. The poet's national feelings poems are also written, along with transcribing the original texts and making the necessary changes to letter combinations to suit the Turkmen dialect. This is because the letters differ in form, structure, and meaning. Finally, important features of the Turkmen dialect and its characteristics are highlighted.

Keywords: Turkmen dialect, Turkish language, characteristics of phonetics, written and spoken language, the poet Aydın Aslan.

Aydın Aslan'ın "Milli Duygular" Şiirlerinde Kerkük Ağzı ile Türkiye Türkçesinde Ünlü Harflerde Olan Değişim Bakımından Karşılaştırılması

Safaa Sedeeq Mahmood

Kirkuk Education Directorate, Open Educational College, Department of Turkish Language
Özet

Araştırma konusu, şair Aydın Aslan'ın "Milli Duygular" şiirinde Türk dili ile Türkmen lehçesi arasındaki ünlülerdeki değişimler açısından dilbilimsel özelliklerin incelenmesidir. Bu konuyu seçmemin nedeni, yazılı ve sözlü Türkmen lehçelerini tam bir kopya olarak incelemek, bunları Türk diliyle karşılaştırmak ve içlerine dalarak birçok gizli eğilimi ortaya çıkarmak ve keşfetmeye çalışmaktır. Ayrıca, şairi Türkmen edebiyatında daha iyi ifade etmek ve onu dinleyicilere ve edebiyat dünyasına daha iyi tanıtmaktır. Türkmen şiiri gerçeğe dokunduğu ve kelime dağarcığı gelişimine göre yenilendiği için, özgünlüklerle dolu bir geçmişi olduğu için, şiir ve dizeleri fikirleri iletmenin bir aracı olarak öğüt ve rehberlik için kullanıyorum.

Çalışmada Türkmen edebiyatına kısa bir giriş, dalları ve şairin büyüdüğü ve eğitim gördüğü doğum yeri (Kerkük) hakkında bilgiler yer aldı. Daha sonra (fonoloji) çalışması açıklandı, özellikleri vurgulandı ve Türkmen lehçesinin harflerine bağlandı, örneklerle Türk diliyle karşılaştırıldı. Şair ayrıca "Milli Duyguları" dile getiren şiirler yazdı ve şiirlerin orijinal metnini kopyaladı ve harflerin biçim, yapı ve anlam bakımından birbirinden farklı olması nedeniyle Türkmen lehçesine uyması için harfleri birleştirmede gerekli değişiklikleri yaptı. Sonuç olarak Türkmen lehçesinin önemli özellikleri ve özellikleri vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Türkmen lehçesi ;Türk dili ; fonetik özellikleri ; yazı ve konuşma dili;Şair Aydın Aslan.

Çevri Yazı İşaretleri

ʕ : ayın sesi ع

w : و

ġ : arka damak g'si غ

ħ : gırtlak h'sı ح

ħ : arka damak h'sı خ

ķ : arka damak k'sı ق

ḅ : b ile p arası ünsü

T : t ile d arası ünsüz

< , > : gelişme yönünü gösteren ok

◌̣ : ulama

Giriş

Vatan sevgisi, her sevginin üstündedir. Vatan havasını almakla başlayan hayat, bakışların, vatan güzelliklerine çevrilmesiyle başlayan görmek mutluluğu hep vatanda başlar. Her yerinde ve her köşesinde bir "ecdad hatırası ve bir evlad cilvegahı" bulunan bu mukaddes toprak, aynı zamanda evladlarının başkalarına boyun eğmeksizin yaşadıkları ve yaşayacakları yer olduğu için sevilir(Banarlı,1987, s. 892).

Türkmen şiiri, gelişimini gerçeklikten aldığından ve özgün olan her şeyle dolu uzun geçmişinden dolayı, şiiri akıllara hitap etme aracı, nasihat ve rehberlik aracı olarak ele aldık. El-Hawairat'ı şiirde serbest şiirin en güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirebildik.

Kuzey Irak coğrafyası Türklerin binlerce yıl önce gelip yerleştikleri bölgelerden biridir. Bölgede yaşayan Türk unsurlar varlıklarını sürdürdükleri gibi kültürel değerlerini de korumaktadırlar. Bu çalışmaya konu olan Aydın Aslan, Irak Kerkük bölgesinde sınır tanımayan şöhreti ile Irak Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden biri olmayı başarmıştır. Hoyratları daha önce yayımlanmayan şairin, hayatı ve hoyratlarının tespiti hususunun literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Küzeçi, 2006, s. 14).

Tarih boyunca Irak'ta varlık gösteren Türklere son yıllarda Türkmen denilmekte beraber bu topluluk en çok Türk kimliğiyle alınmıştır ne varki 1918 den sonra fiilen Turkiyeden ayrılan ve Irak toprakları üzerinde yaşayan Türklerin lozan barış konferansı görüşmelerinde ilk olarak İngiliz Murablas leyti tarafından Türkmen oldukları idda edilmiştir ancak sayısı bir amaçla ortaya atılan bir ida sırasında tutmamıştır ve çökmüştür.Bu adlandırmayı İngilizler Irak'taki türklerin anadoludan değil orta asyadan gelecek bölgeye yerleşen bir topluluk olduğuna dolayısıyla bunların Türk değil türkmen olduklarını ortaya atmıştır(Kardeşlik

dercisi,2022, s. 21). “Özel bir üslûpla yazılmış olan bu dörtlükler, hakîkatte derin anlamlar taşıyan ufacak sözlerin sanatkârane işlenmesinden doğan ve halkın içli duygusuna tercüman olan bir çeşit ifade tarzıdır”. Mehmet Avni Özbek ise hoyratı şu şekilde tanımlamaktadır: Hoyrat, halkın duygu ve düşüncesini özlü bir şekilde dile getiren, en duygusuz kişileri duygulandıran, en uyuşmuş gönülleri heyecanla dolduran bir halk şiiri türüdür.

Bu bakımdan Irak’taki Türk edebiyatı yerine Irak Türkmen edebiyatı terminolojisi okuyucuları şaşırtmasını diliyoruz bunun gibi çoğu zaman Irak türkleri yerine yanlış olmakla beraber kerkük türkleri deyiminde kullandığın görüyoruz ne varki Irak’ta yaşayan türkler sadece kerkük’te yaşamıyor. Türkmenler önemli bir yerleşim merkezi olan Teleferden itibaren Azizeye kadar geniş bir bölgede yaşayan bütün soydaşlarımız ifade etmek için yaygın bir kullanım bicimi olmuştur(T.KSD. 2017, s. 115). Ünlüleri inceledim, özelliklerini gösterdim ve örnekler vererek Türkmen lehçesi ile Türk dili arasında karşılaştırma yaptım. Şairin bazı şiirlerini de kopyalayıp, harf harf yazdım ve Türkmen lehçesine uygun olacak şekilde harflerde gerekli değişiklikleri yaptım. Yazılı olarak (sözlükte) bazılarının anlamlarını verdim. Şiirlerde yer alan kelimelerin şekil ve anlam bakımından günümüz Türkçesinden farklı olduğunu ve sonuç bölümünde Türkmen lehçesindeki özelliklerini verdik.

Türk edebiyatının her evresi kendine özgü karakteristik özelliklere sahiptir. Eserimizin yazarı Tanzimat edebiyatının ikinci dönemi yazarlarından olduğu için tezimize başlamadan önce bu dönem hakkında kısa bilgiye yer verilmesi gerektiği kanaatine vardık. Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde sanat için sanat görüşü benimsenmiştir. Dil oldukça ağırdır. Toplumsal konular bireysel konulara dönüş başlamıştır. Tiyatro eserleri daha çok oynanmak için değil okunmak için yazılmıştır. Irak Türkmen halk edebiyatının kimliği sayılan hoyrat şüphesiz halk şiirinin en güçlü örneğidir. Fakat halk edebiyatı mahsülleri arasınd bölge halkının tapmacalar dediği bilmeceler önemli bir yer tutar.

Şairin Hayatı

İsimi Aydın Mehmet Hasan soyadı ise (Aydın Aslan) Kerkük’te doğmuş. Çocukluktan beri edebiyatı sevmiş ve öğrenmek istemiştir. Kendisi sekiz yaşında hoyrat yazmaya başlamıştır. İlk okul dönemini (Mansur)okulunda okumuştur. Okul müdürü rahemtli Katib (Musa Zeki Mustafa) müdür yardımcısıysa (Gazı Beyati)’dir, hocası ise (İhab Akkoyunlu) ve (Mulla Sabbah Hürmüzlü) ve okuyarak seviyesini geliştirmiş, bunda da ona yardımcı olan rehmetli (Mehmet İzet

Hatat) hocasıydı. Orta okulda ise divan şiirlerinde ve Horyata tisinli (Celal Riza Efendiden) ders almıştır ve eğitimini geliştirmiştir.

Şiirden ayrı resim ve hatatlıkla ilgili hobileri vardır ve onarlada ilgilerinmiştir. İlk hatatlık dersini rahmetli hocası (Mehmet İzet Hatat)'tan almıştır. Bunların yanında (Abdu Halk Şefket Tikritli) ve rahmetli (Sadun Tikritli) yanı sıra rahmetli hocası (Halit Mehmet Ramazandan)'da resim dersi almıştır. Aydın Aslan bize şöyle aktarmıştır: (Anımsamak isterim ki ilk okulda bir tiyatro gurubu bulunmaktaydı ve ben o tiyatro gurubu içerisindeydim kardeşim (Fazıl Mehemt)vardı. Hatırlarım ki (1973–1974)'te Yurt Gazetesinde benim hoyratım paylaşıldı. Onunun yanında Kardeşlik Degisinde de şiirlerim paylaşılmıştı ve bunları görüp gururlanarak daha fazla okuyarak edebiyat bilgimi gelişmeye, lehçeyi öğrenmeye ve benimsemeye başladım ve bulnları büyük şair (Salah Nevrez) tarafından öğrendim ve daha sonra bende başladım şiirleri Türkmen'ce ve Arap'ça yazmaya , 1990 yıllarında tiyatro yazmaya meyledib ve tiyatro yazmaya başladım, ilk yazdığım tiyatro (yaralı yurt) adındaydı. Bu tiyatro şiir türünden yazılan tiyatro türünden ve içerisinde benim önemli bir rolüm bulunmaktaydı başrolünde ben yer almıştım ve Türkiye'de (Tarsus'de) Sunuldu. 2008 yılında okul etkinliklerinde şehitlerle ilgili bir tiyatro yazdım bu tiyatro da büyük oyuncular tarafından oynanıldı ve okul etkinliklerinde sunuldu. Bu yazdığım şehitler tiyatrosunda bana büyük desteği bulunan (Türkmeneli) kanalı olmuştu.

Şair bir çok televizyon festivallerine katılmıştır, 1990 yıllarında (Irakiye Türkmeniye) kanalında , şiir oturmalarına katılmıştır ve televizyonlarda yayınlanmıştır. Şu anda şiir yazmaya ve okumaya devam etmektedir.

Ünlüler (Ünlü Harfler)

Ünlü Türleri:

a : normal a

aķan ' akan ' 1/1 , warsın ' varsın ' , aç ' aç ' 4/1 , baş ' baş ' 5/2 .

ā : uzun a

damardāķı ' damardaki ' 1/11 , celālet ' celalat ' 2/1 , ķāni ' ' ikna olmak ' 2/1 , olāni ' olanı ' 3/3 , ' adālet ' adalet ' 5/1 .

ä : " a " ile " e " arasında bir orta damak sesli bir harftir .

hāk´hak´ 2/1 , lāhzā´an´ 2/2 , kāl´ā´kala´ 3/1 , tārihten´ tarihten´ 5/1 ,
 ´āynen´aynı´ 6/1 .

ā : uzun " a " ile " e " arası bir sestir .

´ālāmdē´alemde´ 2/2 , ´ādāletin´adaletin´ 4/3 , bālālī´belalı´ 3/1 .

e : normal e

her´her´ 3/1 , begen´beğen´ 3/11 , cigerden´ciğerden´ 6/2 .

è : kapalı e , " e " ile " i " arasında bir sestir .

wèrendi´viranedir 2/4 , ne´ne´ 3/7 , meni´beni´ 5/1 (Bilgehan,2006,s.6).

ẽ : uzun kapalı e

sẽlīne´seline´ 1/4 , sẽlī´seli´ 2/5 , yẽtiş´ulaş´ 4/6 .

ı : normal ı

batıya´batıya´ 4/1 , kanı´kanı´ 4/4 , oğlısan´oğlusun 7/2 , arası´arası´ 8/2 .

î : kısa ı

yaptı´yaptı´ 1/2 , yazıptı´yazıptı´ 2/5 , qorhırî´korkuyor´ 3/7 , adamı´adamı´
 4/8 ,

yoldaşî´yoldaşı´ 6/1 (Uluhan,2022, s.165).

î “ ı ” ile “ u ” arasında sesli harf

doğsın´doğsun´ 1/1 , bi´bu´ 2/2 , qorhırî´korkuyor´ 3/6 , kurmuşam´kurmuşum´ 4/1
 ,

dostı´dostu´ 6/2 , õli´olur´ 7/3 (Korkmaz,1997,s.10).

i : normal i

min´bin´ 1/3 , incik´incik´ 2/2 , bir´bir´ 4/4 .

î : kısa i yerine göre vurgusuz “ i ” ’ dir

sensin´sensin´ 2/1 , güleydi´güleydi´ 3/1 , bizlerçin´bizler için´ 3/14 ,
 kimjın´kimin´ 6/1 .

ĩ : “ i ” ile “ ü ” arasında sesli harf

hükümî ' hükümünü ' 1/3 , gönlümüz ' gönlümüz ' 3/1 , hükîm ' hüküm ' 4/1 , sürdî ' sürdü ' 5/6 .

o : normal o

Orhan ' Orhan ' 1/1 , oğşar ' okşar ' 3/2 , noldi ' noldu ' 3/12 .

ō : uzun o

ōli ' olur ' 7/3 , ōrdi ' ordu ' 9/8 .

ô : “ o ” ile “ ö ” arası bir sestir .

kôrdî ' kördü ' 5/5 , kôr ' kör ' 4/9

ö : normal ö

gözîm ' gözüm ' 1/3 , gönlîm ' gönlüm ' 2/3 , öldürdîler ' öldürdüler ' 5/3 .

u : normal u

sultanların ' sultanların ' 1/2 , durar ' durar ' 5/8 , tutağın ' turalım ' 7/1 .

ü : normal ü

düşse ' düşse ' 3/9 , hükîm ' hüküm ' 4/1 .

Uzun Ünlüler:

Kerkük ağzında uzun ünlülerin çok sayıda görünmesi dikkat çekicidir. Bu uzun ünlülerin çok gelişmiş bir seviyede oluşu, bu ağzın belli başlı özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Türkçede uzun seslerin meydana gelme nedenleri her ne kadarses düşmeleri hece kaynaşması ve vurgudan ileri bulunan uzunünlülerin ortaya gelme nedenleri bu olaylarla açıklamaya kalkışmak aşağıda ki nedenlerden dolayı çok olamayacağı kanaatin deyim(Buluç,1968,s.110).

damardâkı ' damardaki ' 1/11 , kıni ' ikna oldum ' 2/1 , wêrêndî ' viranedir ' 2/4 , yêtiş ' ulaş ' 4/6.

Uzunlukları genellikle düz geniş ve yuvarlak geniş ünlüere de olmaktadır.
gêlî ' gelir ' 4/8 .

Kısa Ünlüler:

gülsün' gülsün' 1/1 , yerimde' yerimde' 2/2 , boyun' boyun' 5/2 , yaştı' yaştır' 1/1 , bi' bu' 2/2 , qorhırı' korkuyor' 3/8 , bizi' bizi' 5/2 , iştirem' istiyorum' 4/5 .

Monoftong:

Azeri Türkçesinde izine rastladığımız monoftong , Irak Türkmen ağızlarında da bu hususun var olduğunu aşağıdaki örnrklerden de görmekteyiz (Dilaçar,1964,s.243), (Dilachar,1964,p.243).

igidi' yiğid' 1/1 , min' bin' 1/3 , işte' son olarak' 1/7 , gëwli'm' gönlüm' 2/3 , harda' nerde' 2/6 , indî' hemen' 3/1 , bele' böyle' 5/10 , sora' sonra' 6/2 .

Ünlü Uyumu:

Kalınlık İncelik Uyumu:

Türkçe'nin her aşamasında hakim olan ünlü uyumu Kerkük ağızında da tam anlamıyla hakimdir.ya bancı sözcüklerin bile bu uyum çerçevesi içine girmiş bu ağızda bu özelliğin ne kadar sağlam olduğunu göstermektedir Bugün Türkiye Türkçesinde bu uyuma aykırı olan(ateş ,kardeş ,elma elma) gibi sözcüklerin bu ağızda uyuma sağlam (ataş,şardaş, alma)olarak söylenir.Bu uyumun ne kadar gelişmiş bir seviyede olduğunu istisna edilir (Ercilasun,1983,s.66-77)-(Bayatlı,1996, ss. 340-341).

bağça' bahçe' 1/2 , gëtti' gitti' 1/ 8 , neyçin' niçin' 4/5 , şardaşı' kardeşi' 6/2 .

Düzlük yuvarlaklık:

Uyumuna gelince ,bu uyumun eski aşamlarda bugünkü kadar sağlam olmadığını görmekteyim. Kerkük ağızında bu uyumun bazı istisnalar dışında sağlam olduğunu söyleye bilirim.Bu uyuma aykırılık arzetme olayı na arka damak ve dudak ünsüzlerinin neden olduğu aşağıdaki örneklerde anlaşılmaktadır.

altun' altın' 9/ 6 , gëwli'm' gönlüm' 2/3 , bele' böyle' 5/10 .

Ayrıca Kerkük ağızında yuvarlaşma sona ermiş görülmemektedir :

doğri' doğru' , sürdî' sürdü' , gözlî' gözlü' 5/6 , üçüncî' üçüncü' 9/2 .

Ünlü Değişmeleri:

Kerkük ağzında ünlü değişimleri yaygın bir alanda görülmektedir. Bu ünlü değişimleri şunlardır .

a > e :

sene < sana 1/2 , etrefî < etrafı 3/10(Ercilasun,1983:83).

a > ä:

hästâ < hasta 1/5 , şäfāk < şafak 3/2 , tărihe < tarihe 4/1 .

ı > i

kāl'âmîz < kalamız 3/5(Uluhan:174) .

u > ü :

Cüm'e < Cuma 5/3

e > a :

baḥça < bahçe 1/2 , kardaşî < kardeşi 6/2 , mazardaki < mezardaki 8/1 .

e > ä :

bäläydî < beladır 3/1 .

i > ı :

zalım < zalim 8/6 .

u > i :

zulim < zulum 8/6 .

ö > o :

toba < tövbe .

a > ı :

yıḡladî < ağladı 5/6 , yıḡlıyan < ağlayan 6/1 .

e > i :

diyer < der

o > u :

‘Usman < Osman 1/11 .

ö > ü :

düşmansan < duşmansın 7/4 .

i > e ~ ê :

gètti < gitti 1/8 , neyçin < niçin 6/2 .

ı > e ~ ê :

yehe < yıkamak 3/13

u > o :

oyan < uyan 1/2 .

ü > ö :

ögey < üvey

ü > e ~ ê :

görerken < görürken 5/6 , yèri < yürü .

i > a :

şahat < şahid 4/6 .

a > o :

kawılmağın < kovulmak 6/4 .

ı > u :

doğrimız < doğrumuz 1/3 .

Ünlü Düşmesi:

Çeşitli sesler,etkiler altında sözcüklerdeki ünlülerin ve ünsü zlerin düşmesi olayıdır.Sözcük başında,ortada ve sonda görülm ektedir. Bu olaylar değişiklik Azeri Türkçesinde yaygın bir olaydır . AltınKöprü ağzında şu ünlülerin düşmelerini görmekteyiz(Uluhan, 2022, s. 177).

kidî' ikidi' 6/4 , ordan' oradan' 7/1 .

(ile),(için) edatlarının kullanılmasından kaynaklanan ünlü düşmesi(Erten.1992:10), (Arten.1992:10) :

Tişinçin 'Tisin için ' 1/9 , bizlerçin ' bizler için ' 5/4 ,

Geniş zaman kipinin çekiminde ünlülerin düşmesi :

çağırram ' çağırıyorum ' 1/1 .

Milli Duygular Şiirleri

1.Cengizhan

1. Çağırram gel Cengizhan gel Teymurlenk gel Orhan

Çağırram gel gün_aydan beklirî Tacagistan

Doğsin birde igidi bir gulsîn Türkmanistan

Gözlerden ahan yaştî yanahta Afğanîstan

2. Elindeki mert kalkan bir kiliç Özbekistan

Oyan birdaha oyan bir wergî ossin hâktân

Bi bahça bilbilî biz bir güldî Azarbeycan

Ne yaptî Rus ne yaptî can kurban sene Çeyçan

3. Sekkiz yüz il hükmini unutmaz bütün sultan

Unutmam Sırbıya'yı Bosna'nı kurtar kannan

Kıbrıs gözîm mihrabı yadına salsın Yonan

Çağırram gel aham gel min atına kurtar bizî

4. Someriden tarihîm perrelerinde ahım

Ağa Begde bin suç war bahaydı bize çohtan

Bahsın Türkman êline yurdında kan sêline

Tälä'fer figandadî Erbildî igit adî

5. Hänäkin dayım yasta Mendeli derten hästä

Kızılbat düşüp dağdan kan sêlî ahan dereye
 Şahraban derdî bitmez êlîmîz kurtar kânnan
 Ağa Begde bin suç war baḥaydî bize çohtan
6. Baḥsîn Gurgurbabaya kimlerdî ona sultan
 Baḥsîn Kûlakalaya yîhtîlar onî çohtan
 Saray Kışlanın yêrî beklîrî sizî ahtan
 Değişîller milletî bi milletîñ târiḥîñ
7. Qalmasîn bizde olan ne Nûrten ne Gûlîstan
 Ne Ercan ne Gûlşen ne Aydın nede Şadan
 Çoḥimîz boyîn egdî oldî işte olardan
 Çoḥlar başîñ aldî oldî ğurbetî zindan
8. Qalan qaldî çekirdî ḥalî oldî perişan
 Çoḥîna bihten oldî çoḥimîz gêtî kânnan
 Gel dolaş Kerkûk'î gel harda qaldî Tirkâlan
 Bolhawa Kûmbetler'de Yaycı Bêşir'den Leylan
9. Altunköprî 'Ākāşâ tam diz oldî Daraman
 Kızılyar Çardağlı'ydan torpağı oldî pişman
 Hâmzâlî kurban sene Teze bağın yad êle
 Sarıteppe kan ağlar Tîşîñçîn kârâ bağlar
10. Daḡuḡtan 'Alî Saray oḡlanıptî ürekten
 Yêngice Tuzḥurmatî awlanıptî oḡtan
 Emîrlî ağır dağı Bastamlî Şîleyman Beg
 Kifrî de yaralanıḡ yad_elden Aydın Aslan
11. Bi ne din ne imandî damardâki kan düşman
 Bi zulîm ne zulîmdî her gûñîmîz ölîmdî

Çağır ram gel Cengizhan birde oyan genç ‘Usman
Ağa begde bin suç var bahaydî bize çohtan

2. Başkan

1. Celâlet Allahındî yerde sensin celâlet
Hâk delâletin billem gösteripsen delâlet
Methine iman kıldım kâni ‘oldım başım sen
Meni kurbanın ele kes başım delalet
2. Yüksesin gözümüzde yüksesin bi ‘âlânde
Her bir şeyimde warsın şî ‘rîmdeki ilhamda
Yerimde ‘asmanımda o doğduğım zamanda
O duyduğım lahza sen o incik damarımda
3. Kimse almaz yerini yalnız gëwlim alan sen
İmanımîz, doğrimîz derdimize dalan sen
O gündîzin ümidî , o gëcenin neşesi
Her şey hayaldan geçer bitmiyensen kalan sen
4. Son birliḥ Allahındî bizlerçin tâne sen
Millet yandığı közde, o köziyden yana sen
Bir köy ağasız ossa wërëndî köylî köyden
Çünkü başkan olipsan, kanımdaki kıanda sen
5. O aḥan göz yaşın yağmuri sêlî kimdi
Çalınan dert mizrabın êlî kim têlî kimdi
Aydın Aslan yazıptî bi şî ‘rî başkanıçin
Bi sêwde kimde ossa sêwilen bilî kimdi
Bi sêwde kimde ossa sêwilen bilî kimdi

6. *Harda bulağ*

Görİpsiz harda bulağ

Senİw kimİn bir başkan

Ahtarağ harda bulağ

3.Çarhıfelek

1. Çarhıfelek dur indİ bir bäläydİ bizlere

Yıhılan käl‘ä kimİn bir güleydİ bizlere

Her gün düşer bir direk gönlİmİz kümbetİnnen

O düşen direk dönİb bir dalaydİ bizlere

2. Çarhıfelek dolanıb ağladıb güldİrmİsen

Yandırİb közle bizİ közİnİ bildirmİsen

Şäfäk ümidİn oğşar geçemİz çİldirmİsen

O şäfäkİn ümidİ bir kalaydİ bizlere

3. Çarhıfelek bes dolan edİsen olânİ sen

Görmİsen fığanımİz saçları yoladİ sen

Bir gün hoşlıhtan dolan ölİmnen dolanİ sen

Her gelene kuloldİw bİ kolaydİ bizlere

4. Çarhıfelek dağılsın ters dolanıb bestİ bes

Yazı bes kädär bestİ kast edİsen kastİ bes

Bağ bİ halk sirkelennİ heley degİ yastİ bes

Et dırnahtan ayrıldİ ne olaydİ bizlere

5. Ehli wicdan bir daha wicdan ossin bizlere

Yerimİz ‘asmanımİz fığan dossin bizlere

Aydın Aslan kan ağlar cennet gülsİn bizlere

Mert yıhaydî kâl'âmız bir kalaydî bizlere

6. Kul farmannan korbîrî

Köy harmannan korbîrî

Bah ne güne kalmîşîh

Derx darmannan korbîrî

7. Dam direkten korbîrî

Sap kürekten korbîrî

Bî zaman ne zamandî

Kan ürekten korbîrî

8. Kârwan yoldan korbîrî

Yolî çölden korbîrî

Çarhî dönsîn felegîn

Ağa kuldân korbîrî

9. Çay yerîn daş kaldırî

Daş altın yaş kaldırî

Odi ağamîn ogli

Baş düşse baş kaldırî

10. Bir barlî bağ kalgınan

Etrefî dağ kalgınan

Gel çekkinen derdimiz

İgitsen sağ kalgînen

11. Bî bağdan barî begen

Bar ôdî dalî egen

Menmēnlîh Alahındî

Biz oldih kewzer döger

12. *Ƙul noldi aƒa noldi*

Bi barli baƒa noldi

Bilirem cewher itib

O ƒalan saƒa noldi

13. *Wermişem ƒoƒa ƒanım*

Bilandî oƒa ƒanım

Demirem yaram baƒla

Barih gel yeƒe ƒanım

14. *Yerime zar*

atkinan yerime zar

Bi diyar neden oldi

Bizlercin yeri mazar

4.Milli

1. *Aç tarihiin perrelerin altî dewlet ƒurmişam*

Doƒıdan tâ batıya men hükim sürüb sürmişem

‘İraƒ’lıyam Someriden bi yurdında warım war

Kim,oldıƒı ne,oldıƒım baƒ , baƒ tarihi ƒizmişem

2. *Baş,egmedim baş,egmerem baş egilmez ƒuluna*

Kerbelâda ğulem türkî orda şehid görmişem

Aç tarihi , tarihte gör deƒişilmez hâƒikât

Tüm ƒalk,çin medeniyet yapısınî yapmışam

3. *‘âdâletin, hürriyyetin, mäsâwâtin, mâ‘nâsi*

Sancaƒının sahibiyem ƒoƒ acılar çekmişem

‘Usman menîm Selim menîm , Fatih menîm olar men

Din ogriyca, dil ogriyca şehid wêrîb wêrmîşem

4. Bitmem, bitmem çûnkî menîm kökîm burda warım war

Yüz bin rüzgar esîb essîn bir dağ kimîn durmîşam

Millet için, bayrağ için, torpoah için

Ezelden kanî ırmağ kanî fîrar kana kândım coşmîşam

5. Bir sorım war, sizden sorım sizden cevap îstîrem

Neyçîn kendî kendîme men dönîb duşman olmuşam

Aydın Aslan çarh dolanîb ters dolanîb dolansîn

Gücîm kalîb , kökîm kalîb zannêtmewîn ölmîşem

6. *Gêt yêtîş o koşana*

O koşmirî boşîna

Çohlar war baş egîptî

El ayaga düşene

7. *O Asıl’dî o Kerem*

Harda kaldî o kerem

Damarım kan oşşasa

Dāğî daşî bûkerem

8. *Meyden bilmez*

İçmîyen meydan bilmez

Meydanın adamı war

Her geldî meydan bilmez

9. *Dertî derdîm sorana*

Dert fîgannan sora ne

Kôr çögenîn degîşî

*Bizim tēkin görene***5. Tārihten önce war**

1. Tārihten önce war Someriden sor menî

Altî dewlet kırmıuşam men bî yurdın kırbânî

‘ādālet müsāwattî hürriyetten sancaķım

Aç tārihın perresin perresinde gör menî

2. Baş kıldır bir baķ kimdî sultanların sultanî

İslam gücîn güc eden o bizden bizî tanî

Çarķa boyın egmediķ bin dolaştî ters bize

Bî millet O milletî zannetmewîn yaltanî

3. Bir waķıt daķıttılar bir waķıt öldürdüler

Bir waķıt diyar diyar bizlerî de sürdüler

Bel baēladıķ Allaha gizlediķ göz yaşımmîz

Bizlerçin yüz engel bile yurta kırdular

4. Kāranlıķ gecemizde ay doğarsa doğmasa

Kimse gömmez cesedi ceset kālīb koķmasa

Kimse warmaz ümide geceler gece sürse

Gecelerin ardınnan güneş ümid kırmasa

5. Batan güneşim doğar doğru gece çoķ sürdî

Yazıķ ossin çoķ gözli görerken gözli kordî

Bilekti igit gücî dilden herkeş güclîdir

Deēişilmesin cewher cewher itmeķ çoķ zordi

6. Wēr hāķķımı menimde hāķķım war

Gel birleşeķ bir olaķ bigün birleşmeķ waķtî

Aslan gücînnen düşse ırarınça oyar gözîñ

Dünya kimseye sürmez çoılar bıraıhtî taıhtî

7. *Bir bina durar*

Asas bir bina durar

Kökîmiz kıpanmasîn

meger bir bine duraıı

8. *Kim yaramî saıladı*

Melhem sürdî baıladı

Kırta dedîm çoban ol

İnanmadî yııladı

9. *At tutma*

Bele yoldaş at tutma

Torbawî boş görendew

Boş torbaydan at tutma

6. Kalanî

1. Göz kiprik kıaşı gördîm yııııyân yaşı gördîm

Sür çektiler yasaıhtî baş kıala başî gördîm

Sürdîler ordan bizî yııııılar daşı gördîm

‘âyıñı daş köprü kimin ‘âyıñı yoldaşı gördîm

2. Dil kesük ağız baııı cigerden ciger daııı

O yanuı o yanuıta dosti kıardaşı gördîm

Neyçi yıııııw kıulanî sora döndîw kıalanî

Taşköprü Saraykışıla sıra bize dolanı

3. 59 bir daha döner kıanlar calanı

Dolar birdê hasaya hasa çana bulanî
Mümjîn insan olmıştîw kurdiw sahta yalanî
Mustafa Ragîb'tan sor o dayîwdan çalanî
4. Ordidan çawilmağîn o görbegör ilânî
Çadâr bele yazıptî meger göreç talanî
Bir waht gizlî gömdîh şehid olan balanî
Dedîler bize Türkman,Türkman kidi anlamî
Kimî baş aldî gëtti derdi çablar çalanî
Daha neler göreğîn hele çalib çalaî

7. Tälä'fer

1. Bir parçadı bizden Tälä'fer_eli ordan elim başlar Türkmanın eli
Faci'esindeki o şehid benim Tä'läfer'de düşen o kanın seli
Bir parçadı bizden Tälä'fer_eli

Oyan Tälä 'fer'ım dedem pastanî Teze Faci 'esi sennen işteni

2. Sen anam oğlısan emdiğ bir süti Türkmanın barı sensin postanî
Bir parçadî bizden Tälä‘fer‘eli

Güneşim gene doğar sizlerden yeter kesilsin yaşlar gözlerden

1920'den başlar bİ anda birimiz güreşti inan yüzlerden

3. Et dırnahtan inan ayrılmaz bir gün birleşeh tutağın zalımın öğün

Birleşeh birlikte gücümüz öli şehitler kârwanî bizlere düğîn

Bir parçadî bizden Tälä'fer_eli

4. Oyadî nişî

Sebbeḥ oyadî nişî

öz öziwe düşmansan

Tutti o yadî nişi

Êt dırnahtan ayrıldı

Bidî o yadın işi

Tâl 'äfer elîmîzdi

Dayanan bêlîmîzdi

1920'den akan kan sêlîmîzdi

Tâl 'äfer bizîm kalî

Ossîn o yadın nişi

8. Kendî

1. Gêçme birdan bira kândî yohsa ordan ora kândî

Yadlar mazarlığımızda mazardaki görâhandî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

2. Ezeldendî yara kândî al Ƙan dēgî kârâ kândî

1917'den bize olan çara kândî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

3. Gözler kândî yaşlar kândî kiprik kândî kaşlar kândî

45'ten Gâwîrbağı torpağında daşlar kândî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî Ƙan yollar kândî arasî Ƙan sarığı Ƙan yarasî Ƙan

5. Wrgînlârî wran kândî kaçan kândî duran kândî

59 meczeresîñ Ƙuran kândî soran kândî

Ƙan görîsen görendew Ƙan dağlar kândî

Deresî ƙan yollar ƙandî arasî ƙan sarîğî ƙan yarasî ƙan

6. Yawrî ƙandî ana ƙandî sennen gelen sene ƙandî

Zulim bize zalım bize boyın egdî wêrdiğîmiz ƙana ƙandî

Ƙan görîsen görendew ƙan dağlar ƙandî

Deresî ƙan yollar ƙandî arasî ƙan sarîğî ƙan yarasî ƙan

7. Êrbîl'deki ƙaldî ƙanım Altunköprî aldî ƙanım

İşte binnan beş gün önce Emîrlîde saldî ƙanım

Ƙan görîsen görendew ƙan dağlar ƙandî

Deresî ƙan yollar ƙandî arasî ƙan sarîğî ƙan yarasî ƙan

9. Teze

1. Sürdi menî wêr halaw sür dumanî

Zannetti ewîm yihî yihanda sürdî menî

Kökîmnen kök gögerîb yoh êtmeh zordî menî

Êlîmîn her yêrînde wîranlar wîrdî menî

2. O günnen biz yanırî yanığım dur dumanî

Torpahtan ƙan coşıram Teze'mde gördî menî

Tälâ'fer Emîrli'yden üçîncî ƙurdi menî

'asmanî fiğan eden yanığın kôr dumanî

Dağuk Duz Bêşîr birdan oğşadî durdî menî

Çünkü Kerkük beliyem bi yasa ƙurdi menî

3. Çî Teze teppesîne

Bah êlîmîn yasına

Namarî zehir birahtî

İçtiğim su tasına

4. Teze'liyem sor menî

Ƙurđim şehid ƣarmanî

Ağlattım yêrî göğî

Menem hicret ƣurbanî

5. Teze'liyem ƣan yêrim

Torpağ altî can yêrim

Ƙardaş men şehid oldım

Bî yolda gel al yêrim

6. Teze'liyem altunнан

Altun yaptım altunнан

Lêşimnen el ayağım

Çek o torpağ altınan

7. Sor Teze'nî bilennen

Göz yaşınî silennen

Sen 'äkrepten güleştiw

Teze beyyûk ilannan

8. Bir namarƣ wîrdî menî

Wîrîptî wîrdî menî

Yihilmam ağlamawın

Cigerim dağlamawın

Meydanım merƣ meydani

Çoh meydan gördî menî

Özîm meydan sahibi

Yihmaz yüz ôrdî menî

Sözlük

aḥan	akan	ürekten	Yürekten
‘ādālet	adalet	yıǧlıyım	Aǧlıyorum
‘ālāmde	alemde	wērgi	Vergi
‘āynān	aynı		
Ana	anne		
Bele	böyle		
Beyyūk	büyük		
baḥça	bahçe		
Begde	beyde		
barıḥ	bari		
Bes	yeter		
bālāydi	bela		
çoḥına	çoğuna		
dēgi	değil		
dossın	dolsun		
Değiřalmez	değiřilmez		
Ėle	eyle		
Egilmez	eğilmez		
gētti	gitti		
Hele	hale		
ḥalk	halk		
İgit	iğit		
İl	Yıl		
indī	şimdi		
Kimin	gibi		
Kiprik	kirpik		
kidī	ikidir		
kārā	siyah		
ḳawılmağın	kovulmağın		
Min	bin		
melḥem	merhem		
Meger	meğır		
menī	beni		
nişi	niçin		

Oyan	uyan		
ossin	olsun		
Olar	onlar		
Sora	sonra		
Sene	sana		
sebbeh	sabah		
torpah	toprak		

Sonuç

Irak Türkmen edebiyatçısı Aydın Aslan ,Türkmen şairleri arasında bulunmaktadır .genç yaşından bu yana Irak Türkmen edebiyatı dünyasında yer alan,Türkmen edebiyatında en önemli şairi olarak ön plana çıkmıştır .ve kardeşlik dergisinde oldukça şiirleri yer almaktadır .

Bunun yanı sıra yurt gazetesi,birlik ses ve Irak radyosu Türkmence bölümü birçok şiirlerini yayımlamıştır. Tezin bilgi ve kaynaklarını toplamak için birçok kitap ve dergileri taradık.Elimizden geldiği kadarıyla topladığımız kaynaklardan yararlanmaya çalışıp tezimizi zengin kılmaya çalıştık.

Kerkük Aslan için her şeydir .Kerkük kendisinin tarihidir ,çocukluğudur ,gençliğidir,ilimtahsil ettiği ve eğitim aldığı yerdir. bu yüzden şiirleri hikayeleri incelendiği zaman değişik tablolara rastlanmaktadır. kerkük'ün yolları ,mahallelerini ,camilerini,şahsiyetlerini ve Kerkükde geçmişte var ancak günümüzde kaybolan gelenekler görenekler ve adetleri hikayesinde anlatmıştır.kerkük şehrimiz bu uzun yaşına karşın Türkmen edebiyatı dünyasında yeterince hakkını anlatmıştır.yok denilecek kadar hakkında yazı ve hikayeler ve şiirler yazmıştır.

Çalışmada ünlü harflerin detaylı bir şekilde açıklamaya uğraştım Türkiye Türkçesi yazı dillinin tüm ünlülerini görülür . Son olarak çalışmamızın amacı Türkmen edebiyatının ne kadar geniş bir alanda olduğunu ve değerli şairimizi Türk dünyasına tanıtmayı dilemekteyiz .

Kaynakça

- Bayatlı, Y. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: Tdk Yayınları No: 664.
- Berberoğlu, R. (2019). *Özel Görüş*. Kerkük: Kendisinden Alınan Bilgiler.
- Bilgehan, A. (2006). *Gökdağ Salmas Ağzı*, İzmir: Karam Yay.
- Buluç, S. (1968). *Kerkük Hoyrat Ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri, 1966 Xi Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Birliği, I. Baskı 1. C.
- Dilaçar, A. (1964). *Türk Diline Genel Bir Bakış*. Ankara: Tdk Yayınları.
- Erten, M., Güler, Z. (1992). *Harput Ağzı*. Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları.
- Hürmüzlü, H. (2003). *Kerkük Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Kerkük Vakıf Yay.
- Küzeçi, Ş. (2006). *Kerkük Şairleri*. Ankara: Dünya Genç Türk Yazarlar
- Kiliç, S. (2022). *Kemal Mustafa Dakuklunun Basılmayan Bazı Hoyratlarında Şekil Bilgisi Özelliklerin (İsim İşletme Ekleri)*. Bağdat: Diller Fakültesi Dergisi, No.(46), 156. <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Muharrem, E. (1971). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ed, Fak, Yay.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı*. Ankara: Tdk Yayınları No: 666.
- Saadat, Ç. (1978). *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara: Dtcf, Yay.
- Sarikâhya, K. (1978). *Irak Türkmen Edebiyatı Tarihi*, Bağdat: 1. Şiirler.
- Sadettin, B. (1975). *Mendeli Irak Ağzının Özellikleri, 1. Türk Dili Kurultayına Sunulan Bildiriler*, Ankara: X. Tdk Obb Yay .
- Sadettin, B. (1968). *Kerkük Hoyratlarına Dayır*. Ankara: Tdk Yay.
- Sadettin, Y. (2023). *Irak Türkmen Şairlerinden Seyyit Ali (Felekoğlu) Nun Şiirlerinde Millet Ve Yurt Kavramının İncelemesi*. Bağdat: Diller Fakültesi Dergisi, No. (48), 177.
- Şahbaz, H. (1979). *Kerkük Ağzı*, İstanbul: Doktora Tezi, (Basılmamıştır). <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Tuncer, G. (1988). *Kütahya Ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Tdk Yay.
- Terzibaşı, A. (1987). *Kerkük Şairleri Kitabı*. Kerkük: Birinci Kitap 1/2 Ciltler, Yurd Gazetesi.
- Uluhan, Ç. (1997). *Irak Türkmen Ağızları*. İstanbul: Doktora Tezi (Basılmamıştır) <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/18225.pdf>.

References

- Bayatli, Y. (1996). *Iraqi Turkmen Turkish*. Ankara: Tdk Publications No: 664.
- Berberoglu, R. (2019). *Special Opinion*. Kirkuk: Information Received From Her.
- Bilgehan, A. (2006). *Gokdag Salmas Mouth*. Izmir: Karam Publishing.
- Buluch, S. (1968). *Main Dialect Features In Kirkuk Hoyrat And Manis, Scientific Proceedings Read At The 11th Turkish Language Congress, 1966*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- Dilachar, A. (1964). *General View Of Turkish Language*. Ankara: Tdk Publications.
- Erten, M. ,Guler, Z. (1992). *Harput Dialect*. Elazig: Elazig Municipality Publications.
- Hurmuzlu, H. (2003). *Kirkuk Turkish Dictionary*. Istanbul: Kirkuk Foundation.
- Kuzechi, Ş. (2006). *Kirkuk Poets*. Ankara: World Young Turkish Writers' Union, 1st Edition.
- Kilich, S. (2022). Morphological Features (Noun-Manipulation Suffixes) In Some Unpublished Hoyrats Of Kemal Mustafa Dakuklu, Baghdad: *Journal Of The Faculty Of Languages*, No. (46), 156.
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Muharrem, E. (1971). *Azeri Turkish*. Istanbul: Ed, Fak, Yay.
- Ozcelik, S. (1997). *Urfa Central Dialect*. Ankara: Tdk Publications No: 666.
- Saadat, C. (1978). *Essays On Turkish Dialects*. Ankara: Dtcf, Pub.
- Sarikahya, K. (1978). *History Of Iraqi Turkmen Literature*. Baghdad: 1. Poems.
- Sadettin, B. (1975). *Characteristics Of Mendeli Iraqi Dialect, Papers Presented To The 1st Turkish Language Congress*. Ankara: X. Tdk Obb Yay.
- Sadettin, Y. (2023). Analysis Of The Concepts Of Nation And Homeland In The Poems Of Seyyit Ali (Felekoglu), One Of The Iraqi Turkmen Poets, Baghdad: *Journal Of The Faculty Of Languages*, No. (48), 177.
- Shahbaz, H. 1979. *Kirkuk Dialect*. Istanbul: Doctoral Thesis, (Unpublished).
<https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0241>
- Tuncer, G. (1988). *Kutahya And Its Region Dialects*. Ankara: Tdk Publications.
- Terzibashi, A. (1987). *Kirkuk Poets Book*. Kirkuk: First Book, 1/2 Volumes, Yurd Newspaper.
- Uluhan, Ch. (1997). *Iraqi Turkmen Dialects*. Istanbul: Doctoral Thesis (Unpublished). <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/18225.pdf>

تحليل ومقارنة تغيرات الحروف الصوتية بين اللغة التركية واللهجة التركمانية في اشعار (المشاعر الوطنية) للشاعر آيدن أصلان

صفاء صديق محمود قلنجي

وزارة التربية، المديرية العامة لتربية كركوك، الكلية التربوية المفتوحة، مركز كركوك، العراق

المستخلص

موضوع البحث هو تحليل ومقارنة تغيرات الحروف الصوتية بين اللغة التركية، واللهجة التركمانية في اشعار (المشاعر الوطنية) للشاعر آيدن أصلان، ويعود سبب اختيار هذا الموضوع هو لدراسة اللهجة التركمانية المكتوبة، والمنطوقة طبق الاصل، ومقارنتها باللغة التركية والتعمق فيها للكشف عن العديد من الاتجاهات الخفية ومحاولة اكتشافها، وكذلك التعبير عن الشاعر في الأدب التركماني، وتعريفه للمتلقى، بشكل أفضل، وبما أن الشعر التركماني يلامس الواقع وتتجدد مفرداته وفق صيرورته إذ لها تاريخ مليء بالأصالة، فإننا نتعامل مع الشعر، والقوريات بوصفها وسيلة للتواصل بالأفكار للنصح والإرشاد.

تم في مقدمة البحث دراسة نبذة مختصرة عن الأدب التركماني فضلا عن معلومات عن فروع، وكذلك الكشف عن محل ميلاد الشاعر إذ نشأ ودرس في مدينة كركوك، ثم تم توضيح دراسة (علم الأصوات)، وإبراز خصائصه، وربطه بحروف اللهجة التركمانية، ومقارنتها باللغة التركية بأمثلة، وكذلك كتابة شعر (المشاعر الوطنية) للشاعر، وأيضا نسخ النص الأصلي للأشعار وإجراء التغييرات اللازمة في ضم الحروف ببعضها؛ لتناسب واللهجة التركمانية؛ لأن الحروف تختلف فيما بينهما شكلا ومبنا، ومعنا، وفي الختام تم إبراز ملامح مهمة للهجة التركمانية وخصائصها.

الكلمات المفتاحية: اللهجة التركمانية، اللغة التركية، خصائص علم الصوت، لغة الكتابة والكلام، الشاعر آيدن أصلان